

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АГРАРЛЫҚ СЕКТОРЫНДАҒЫ НЕСИЕЛЕНДІРУ

КРЕДИТОВАНИЕ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

LENDING IN AGRICULTURAL SECTOR OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Р.Қ. КОНУСПАЕВ*¹

E.F.K

Т.Ж. ДЕМЕСІНОВ¹

Э.Ғ.К., қауымдастырылған профессор

Т.А. ТАИПОВ²

Э.Г.К, профессор

¹Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті, Көкшетау, Қазақстан

²Алматы экономика және статистика академиясы, Алматы, Қазақстан

konuspaev@list.ru

Р.К. КОНУСПАЕВ¹

К.Э.Н

Т.Ж. ДЕМЕСИНОВ¹

к.э.н., ассоциированный профессор

Т.А. ТАИПОВ²

к.э.н., профессор

¹Кокшетауский государственный университет им. Ш. Уалиханова, Кокшетау, Казахстан

²Алматинская академия экономики и статистики, Алматы, Казахстан

R.K. KONUSPAYEV¹

C.E.Sc.

T. DEMESSINOV¹

C.E.Sc., Associated Professor

T.A. TAIPOV²

C.E.Sc., Professor

¹Kokshetau State University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, Kazakhstan

²Almaty Academy of Economics and Statistics, Almaty, Kazakhstan

Аңдатпа. Республиканың ауыл шаруашылығы өндірісіне несие беру механизмнің мәселелері зерделенген, оның тиімді жұмыс істеуіне елдің экономикалық даму қарқыны тәуелді болады. Оны қаржылық қамтамасыз ету мәселелерін шешу аграрлық саясат саласында қойылған міндеттерді іске асыруға ықпал етеді, сондай-ақ аграрлық секторды дамытуды мемлекеттік қолдау бағыттарының бірі болып табылады. Ауыл шаруашылығын несиелендіру ерекшеліктері зерттелген. Оның серпіні, Қазақстан Республикасының облыстары бойынша несиелер көлемі талданған. Ауыл шаруашылығы өнімдері өндірісін несиелендіру жүйесі экономиканың осы саласының объективті ерекшеліктерін: қарызға алынатын ресурстарға қажеттілік, ауыл шаруашылығы өндірушісінің табиғи жағдайларға және басқа да факторларға тәуелділігі әрдайым ескеріле бермейтіні анықталған. Авторлар агроөнеркәсіптік кешенде кредиттік ресурстармен қамтамасыз етудің әлемдік үрдістеріне қаржылық делдалдық нысандарын әртараптандыру (коммерциялық банктердің басым рөлімен); екінші деңгейдегі банктерді неғұрлым сенімді клиент ретінде ірі тауарлық ауыл шаруашылығы өндірісіне бағдарлау; мемлекеттің агроөнеркәсіптік өндірісті несиелеуге тікелей қатысуынан жанама көшу жататынын мәлімдейді. Ауыл шаруашылығы үшін қарыз құралдарын беру мәселелері көрсетілген, олардың ішінде қаржы институттары экономиканың осы секторына несие желісіне мүдделі емес, оған тән жоғары тәуекелдерге байланысты; агробизнесті қаржыландыру ауылдық жерлердегі жоғары операциялық (транзакциялық) шығындарды төмендетеді. Мемлекеттің қолдауымен осы мәселелерді шешу жолдары ұсынылған.

бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, сондай-ақ ауыл шаруашылығы өнімдерінің экспорттық ресурстарын қалыптастыруға бағытталған.

Іске асырылып жатқан ауыл шаруашылығын дамыту жөніндегі мемлекеттік бағдарламалар АӨК өндірістік саласын жаңғырту және ауылдың әлеуметтік саласын жетілдіру жөніндегі іс-шаралар кешенін оларды сапалы жаңа даму деңгейіне шығару мақсатын көздейді.

Осыған орай, ауыл шаруашылығын қаржылық қамтамасыз ету мәселесі бірінші кезекке шығады, ол аграрлық саясат саласында қойылған міндеттерді іске асырудың табысын айқындайды, сондай-ақ аграрлық секторды тұрақты дамытуға қол жеткізу бойынша мемлекеттік қолдау бағыттарының бірі болып табылады және ауыл шаруашылығындағы инвестициялық жобалардың тиімділігін қамтамасыз ету ісінде несиелеуге үлкен мән беріледі.

Зерттеу материалдары мен әдістері.

Бұл тақырыпты зерттеуде, ауыл шаруашылығын мемлекеттік реттеу, аталған саланы несиелеу ерекшеліктеріне байланысты шетелдік және отандық экономист ғалымдардың ғылыми еңбектері, несиелік заңнамаға байланысты Қазақстан Республикасының заңнамалық және нормативтік-құқықтық құжаттары ілімдік және әдіснамалық негіз ретінде пайдаланылды.

Ғылыми зерттеудің ақпараттық базасы ретінде еліміздің ауыл шаруашылығы саласындағы несиелеуге қатысты Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің, Қазақстан Республикасы Ұлттық банкінің ресми материалдары, ауыл шаруашылығы саласын дамыту бойынша мемлекеттік бағдарламалар, отандық және шетелдік жарияланымдар мен ғылыми-теориялық, ғылыми-практикалық конференциялар материалдары, бұқаралық ақпарат құралдарының материалдары, мерзімді басылым мақалалары қолданылды.

Зерттеу әдістері ғылыми абстракция және экстраполяция, индукция және дедукция әдістері болып табылды. Теориялық ережелерді негіздеу жалпы ғылыми әдістер мен тәсілдерді, талдау және синтездеу әдісін, жүйелі және кешенді тәсілдерді қолдану негізінде жүзеге асырылды, ресми статистикалық материалдар мен интернет желісінің ақпараттық әлеуетінен басқа жеке бақылаулар мен ғылыми және тәжірибелік қызметтің қорытындыларының деректері пайдаланылды.

Нәтижелер және оларды талқылау.

Қазіргі кезде ауыл шаруашылығы ұлттық

және халықаралық нарықтарды жылдам кеңейту, биотехнология және ақпараттық техноло-гиялар саласындағы төңкеріс аясында тұрақты экономикалық дамуды қамтамасыз етудің маңызды құралы болып табылады. Әр түрлі елдердің экономикасындағы аграрлық сектордың рөлі сол немесе өзге елдің экономикалық өсу көзі ретінде ауыл шаруашылығына бағдарлану дәрежесіне байланысты өзгеріп отырады.

Сонымен қатар, барлық елдер үшін қажетті азық-түлікпен өзін-өзі қамтамасыз етудің белгілі бір деңгейіне қол жеткізу өзекті болып табылады. Сондықтан да қазіргі кезеңде әр түрлі елдердің аграрлық саясатын әзірлеу саласындағы негізгі үрдіс қайта өңдеу өнеркәсібін ауыл шаруашылығы шикізатымен жабдықтау және халықты азық-түлікпен қамтамасыз ету болып табылатын ауыл шаруашылығының дәстүрлі функцияларын ғана емес, сондай-ақ азық-түлік қауіпсіздігі ұлттық қауіп-сіздіктің элементі болып табылатындықтан ауыл шаруашылығына жалпы мемлекеттік мән беру болып табылады.

Қазіргі экономикадағы аграрлық сектордың маңыздылығын ұғыну әртүрлі елдерде экономиканың басқа салаларына несие беру жүйелерінен ерекшеленетін ауыл шаруашылығын несиелендірудің мамандандырылған жүйелерін қалыптастыруға алып келді.

Ауыл шаруашылығы экономика саласы ретінде оның қаржылық-несиелік қызметін ұйымдастырудың ерекшелігін айқындайтын бірқатар ерекшеліктерге ие. Өндіріс технологиясы мен ресурстарды орналастыруға негізделген ерекшеліктер бұл саладағы шаруашылық жүргізуші субъектілердің өндірістік, қаржылық және экономикалық көрсеткіштеріне үлкен әсер етеді [1].

Сонымен, ауыл шаруашылығы несиесі – бұл экономикадағы несиелік қатынастардың ерекше нысаны, ол ауыл шаруашылығы өндірушілерінің әр түрлі санаттарына банктер мен банктік емес институттардың негізгі және айналымдағы капиталға мемлекеттік реттеумен үйлескен ақша қаражатын берумен сипатталады.

Агроөнеркәсіп кешенін несиелендірудің әлемдік тәжірибесін талдап, ауыл шаруашылығын қаржыландырудың үш негізгі схемасын бөліп көрсетуге болады: банк несиелеріне мемлекеттік кепілдіктер беру және пайыздық мөлшерлемелерді субсидиялау жолымен коммерциялық банктер желісін аграрлық секторға тарту (Ұлыбритания, Чехия, Словакия, Қытай, Голландия, Австрия); Германияда, Францияда, Жапо-

нияда, Польшада таралған кооперативтік банктер жүйесі арқылы АӨК несиелеу; банктік емес несиелік ұйымдардың ауыл шаруашылығына несие беруін жүзеге асыруы (АҚШ, Канада, орталық және Шығыс Еуропа елдері) [2].

Қазақстанда негізгі қаржыландыру көздері арасында мынадай шаруашылық жүргізуші субъектілер бар: «ҚазАгро» ұлттық басқарушы холдингі" акционерлік қоғамының, екінші деңгейдегі банктер жеке лизингтік компаниялар, кредиттік серіктестіктер және микроқаржы ұйымдары [3].

Ауыл шаруашылығы тауар өндірушісі үшін қолайлы шарттармен уақытында берілген несие көктемгі жұмыс маусымын ашу, егін жинау жұмыстарын уақытында бастау және аяқтауға мүмкіндік беретін ең жедел ақша ресурсы болып табылады [4].

Қазіргі кезеңде ауыл шаруашылығына несие беруді дамытудың әлемдік үрдістеріне қаржылық делдалдық нысандарын әртараптандыру (коммерциялық банктердің басым рөлімен); неғұрлым сенімді және табысты клиент ретінде ірі тауарлық ауыл шаруашылығы өндірісіне екінші деңгейлі банктерді бағдарлау; ауыл шаруашылығын несиелеуге мемлекеттің тікелей қатысуынан жанама түрде көшу жатады.

Бүгінгі күні ауыл шаруашылығын несиелендіруді дамытудағы негізгі әлемдік үрдістердің бірі ауыл шаруашылығы несиесі нарығын мемлекеттік реттеудің неғұрлым тиімді нысандарын іздестіру болып отыр.

Банктер үшін ауыл шаруашылығын несиелеу тек Қазақстанда ғана емес, әлемдік несие нарығында да инвестициялаудың тартымды бағыты болып табылмайды [5].

Ауыл шаруашылығын дамытуды мемлекеттік қолдаудың негізгі бағыттарының бірі – ауыл шаруашылығы тауар өндірушілері үшін несиелік ресурстардың қолжетімділігін қамтамасыз ету. Бұл мемлекеттік қолдау жүйесінің жеңілдікті несиелеу тәрізді элементінің болуын білдіреді. Ауыл шаруашылығын қарқынды дамытуға ықпал ететін аграрлық несие берудің «жасырын» мүмкіндіктері өте үлкен [6].

Ауыл халқының қаржы ресурстарына қол жеткізуін қамтамасыз ету осы жағдайда кедейлікті еңсеру және ауылды дамыту үшін шешуші мәнге ие болады. Осы тұрғыда шағын несиелендіруге шағын биз-несті дамытудың және табысы аз адамдарды олардың табыстарының деңгейін арттыруға мүмкіндік беретін қызметке тар-тудың негізгі құралдарының бірі ретіндегі ролі бөлінеді [7].

Ауыл шаруашылығын несиелендірудің болашағы ауыл шаруашылығы несиесі нарығын мемлекеттік реттеу және өзін-өзі реттеу құралдарының өзара іс-қимылы арқылы көрінеді. Мемлекет қазіргі кезеңде АӨК тікелей мемлекеттік қолдаудан бөлінген және банк секторы мен ауыл шаруашылығының өзара іс-қимылының нарықтық қағидаттарында дамып келе жатқан ауыл шаруашылығын несиелендірудің болашақ толыққанды жүйесін ұйымдастырушы рөлін атқаруға тиіс.

Сондықтан мемлекеттің бірінші кезектегі міндеті өзіне тән объективті ерекшеліктерді ескере отырып, ауыл шаруашылығын несиелендірудің кешенді ұлттық жүйесін қалыптастыру болуға тиіс. Бұл ретте, ауыл шаруашылығы қарыз алушыларының ағымдағы және инвестициялық қызметіне арналған несиелерге қажеттіліктеріне неғұрлым толық сәйкес келетін несие өнімдерін әзірлеу кезінде ауыл шаруашылығы өндірісінің ерекше ерекшеліктері барынша ескерілуі тиіс.

Ауыл шаруашылығы несиесінің қазіргі заманғы жүйесі ауыл шаруашылығы өндірушілерінің барлық санаттарының ерекшеліктерін ескеріп әртүрлі несие өнімдерін ұсынатын, жеткілікті ірі ауыл шаруашылығы құрылымдары, сондай-ақ халықтың орта шаруа (фермер) қожалықтары мен шағын шаруашылықтарының ерекшеліктерін ескеретін жолмен ұйымдастырылуы тиіс [8].

«Аграрлық несие корпорациясы» АҚ (бұдан әрі – АНК) базасында Германияның тәжірибесі қолданылатын болады, онда мемлекеттік «Рентенбанк» үкіметтің қолдауымен капитал нарықтарынан қаражат тартады және кейіннен АӨК-ге кредит беруі үшін жеке қаржы институттарын қорландырады.

Бұл ретте, «Рентенбанк» тікелей кредит бермейді, осылайша фермерлерге бір мемлекеттік ұйымға тәуелді болмай, көрсетілетін қызметтердің ұсынылатын сапасы мен талаптарына қарай қаржыландырудың түрлі көздерінен таңдау мүмкіндігін бере отырып, ауылдағы кредит беру нарығындағы бәсекелестікті ынталандырады.

Бұл ретте, АНК қаржы институттарын тартуды түрлі құралдар арқылы жүзеге асыратын болады, оның ішінде:

- ◆ кейіннен жобаның инвестициялық бөлігіне кредит беруі үшін ЕДБ-ны (Еуразиялық даму банкі) қорландыру. Бұл ретте, айналым капиталын ЕДБ-ның өзі қаржыландыратын болады;

- ◆ бірлесіп қаржыландыру (синдикатталған қарыз), бұл ретте, ЕДБ мен АНК бір-

теуді және талдауды жүзеге асыратыны туралы агенттік келісім [9]. Ауыл шаруашылығына берілген несиелер көлемі 1 кестеде көрнекі түрде көрестелген.

ығына берілген несиелер көлемі, млн теңге

2015	2016	2017	2018
------	------	------	------

2015ж.	2016ж.	2017ж.	2018ж.

600,5	674,7	695,2	489,7
-------	-------	-------	-------

25,7	27,1	46,7	50,9
------	------	------	------

1,4	1,7	2,6	7,9
-----	-----	-----	-----

3,4	2,8	4,1	5,9
-----	-----	-----	-----

617,0	480,0	484,0	581,0
-------	-------	-------	-------

5,9	6,8	9,8	12,6
-----	-----	-----	------

4,3	4,2	5,1	2,9
-----	-----	-----	-----

кестер, аурулар және т.б. Ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілерге несие берудің басқа да маңызды тәуекелі қарыз алушылардың өтімді кепілдер беру мүмкіндіктерінің әлсіз болуы болып табылады. Сондай-ақ, әлемдік және өңірлік нарықтардағы өзгерістерге байланысты елдегі ауыл шаруашылығы өнімдерінің бағалары өзгерістерге жиі ұшырайды;

■ агробизнесі қаржыландыруды қалаларға қарағанда ауылдық жерлердегі әлдеқайда жоғары операциялық (транзакциялық) шығындар шектейді. Бұл халықтың тығыздығының төмендігіне, үлкен қашықтықтарға және ауылдық және агроөндірістік инфрақұрылымдардың нашар дамыған болуына байланысты;

■ ауыл шаруашылығында бухгалтерлік есептің және қалыпты статистиканың болмауы қарыз алушының несие төлеу қабілетін бағалауды өте қиындатады, бұл оларды қаржыландыру үшін елеулі тежеуші фактор болып табылады;

■ сондай-ақ елімізде қаржы секторы жеткіліксіз дамыған және ауыл шаруашылығын несиелеу үшін нарықта қажетті қаржы құралдары мен шарттары жоқ. Әсіресе бұл шағын және орта ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілерді қаржыландыруға қатысты;

■ банктерге және басқа да қаржы ұйымдарына ауылдық жерлерде, қарыз алушыларға жақын бөлімшелер ашу тиімсіз (шығындар жоғары, ал кірістер аз және жоғары тәуекелі бар). Осының салдарынан, ең алдымен, шағын және орта ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілер тағы да зардап шегеді.

Аталған мәселелерді шешу мақсатында мемлекет тарапынан келесі шаралар қабылдануда:

■ ауылды қаржыландыруға бәсекелестікті ынталандыру және жеке қаржы ұйымдарын тарту үшін «ҚазАгро» ҰБХ» АҚ компаниялары тобы тарапынан тікелей несие беруді біртіндеп қысқарту жүзеге асырылатын болады;

■ өнімді әділ баға бойынша өткізу проблемасын шешу үшін жаңа қаржы құралы – аграрлық қолхат енгізілетін болады, ол инвесторларға/ кредиторларға егінді ол нақты жиналғанға дейін сату есебінен (болашақ егін кепілімен).

Тұжырымдар.

1. Қазіргі кезде ауыл шаруашылығы ұлттық және халықаралық нарықтарды жылдам кеңейту, биотехнология және ақпараттық технологиялар саласындағы төңкеріс аясында тұрақты экономикалық даму-

ды қамтамасыз етудің маңызды құралы болып табылады.

2. Ауыл шаруашылығы несиесі – бұл экономикадағы несиелік қатынастардың ерекше нысаны, ол ауыл шаруашылығы өндірушілерінің әр түрлі санаттарына банктер мен банктік емес институттардың негізгі және айналымдағы капиталға мемлекеттік реттеумен үйлескен ақша қаражатын берумен сипатталады.

3. Қазіргі кезеңде ауыл шаруашылығына несие беруді дамытудың әлемдік үрдістеріне қаржылық делдалдық нысандарын әртараптандыру (коммерциялық банктің басым рөлімен); неғұрлым сенімді және табысты клиент ретінде ірі тауарлық ауыл шаруашылығы өндірісіне екінші деңгейлі банктерді бағдарлау; ауыл шаруашылығын несиелеуге мемлекеттің тікелей қатысуынан жанама түрде көшу жатады.

4. Ауыл шаруашылығын несиелендірудің болашағы ауыл шаруашылығы несиесі нарығын мемлекеттік реттеу және өзін-өзі реттеу құралдарының өзара іс-қимылы арқылы көрінеді. Мемлекет қазіргі кезеңде АӨК тікелей мемлекеттік қолдаудан бөлінген және банк секторы мен ауыл шаруашылығының өзара іс-қимылының нарықтық қағидаттарында дамып келе жатқан ауыл шаруашылығын несиелендірудің болашақ толыққанды жүйесін ұйымдастырушы рөлін атқаруға тиіс.

5. Еліміздің ауыл шаруашылығын несиелеуде бірқатар өзекті мәселелер бар: қаржы институттары оған тән жоғары тәуекелдерге байланысты экономиканың осы секторын несиелеуге ынтасыз. Ең алдымен, бұл табиғи қатерлерге қатысты: құрғақшылық, су тасқыны, табиғи зиянкестер, аурулар және т.б. Агробизнесі қаржыландыруды қалаларға қарағанда ауылдық жерлердегі әлдеқайда жоғары операциялық (транзакциялық) шығындар шектейді.

6. Банктерге және басқа да қаржы ұйымдарына ауылдық жерлерде, қарыз алушыларға жақын бөлімшелер ашу тиімсіз (шығындар жоғары, ал кірістер аз және жоғары тәуекелі бар). Осының салдарынан, ең алдымен, шағын және орта ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілер тағы да зардап шегеді.

Әдебиеттер тізімі

1 Дорожкина Н.И., Суворина Ю.С. Особенности кредитования сельскохозяйственных производителей // Социально-экономические явления и процессы.- 2017.- №5.- С. 41-47.

2 Курбанова О.Э. Зарубежный опыт кредитования сельскохозяйственного производ-

ства и перспективы его применения в России // Вестник СГСЭУ .-2018.-№ 5.-С. 151-153.

3 Абдыкерова Г.Ж. Пути финансирования АПК в Казахстане // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук.- 2015.- №12.- С. 7-10.

4 Закшевский В.Г., Пашута А.О. Анализ современного состояния кредитования сельского хозяйства // Никоновские чтения.- 2015.- № 3.- С. 43-46.

5 Матайбаева Г.Ж. Особенности банковского кредитования сельского хозяйства в Республике Казахстан // Проблемы агро-рынка.-2018.-№3.-С. 216-224.

6 Тихонова А.В. Фондовое кредитование как эффективный инструмент государственной поддержки аграриев // Финансы: теория и практика .-2018.-№ 2.-С. 148-159.

7 Жагыпарова А.О. Микрокредитование в аграрном секторе Республики Казахстан // Проблемы агро-рынка.-2018.-№ 2.-С. 117-125.

8 Виноходова И.Г. Современная политика кредитования в сфере АПК // Известия Великолукской ГСХА.- 2018.-№1.-С. 38-43.

9 Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2016 жылғы 29 желтоқсандағы № 894 қаулысы.- Астана, 2016.- 217 б.

10 ҚР премьер-министрінің ресми сайты [Электрондық ресурс].- 2018. - URL: <http://https://primeminister.kz/> (қаралған күні: 28.12.2018).

Әдебиеттер тізімі

1 Dorozhkina N.I., Suvorina Ju.S. Oso-
bennosti kreditovaniya sel'skhozjajstvennyh

proizvoditelej // Social'no-jekonomicheskie javle-
niya i processy.-2017.- №5.-S. 41-47.

2 Kurbanova O.Je. Zarubezhnyj opyt kre-
ditovaniya sel'skhozjajstvennogo priorozvodstva i
perspektivy ego primenenija v Rossii // Vestnik
SGSJeU .-2018.-№ 5.-S. 151-153.

3 Abdykerova G.Zh. Puti finansirovaniya
АПК в Казахстане // Актуальные проблемы
гуманитарных и естественных наук.- 2015.-
№12.-С. 7-10.

4 Закшевский В.Г., Пашута А.О. Анализ
современного состояния кредитования сель-
ского хозяйства // Никоновские чтения.-
2015.- № 3.- С. 43-46.

5 Матайбаева Г.Ж. Особенности бан-
ковского кредитования сельского хозяйства в
Республике Казахстан // Проблемы агро-
рынка.-2018.-№3.-С. 216-224.

6 Тихонова А.В. Фондовое кредитование
как эффективный инструмент государст-
венной поддержки аграриев // Финансы: тео-
рия и практика .-2018.-№ 2.-С. 148-159.

7 Жагыпарова А.О. Микрокредитование в
аграрном секторе Республики Казахстан //
Проблемы агро-рынка.-2018.-№ 2.-С. 117-125.

8 Виноходова И.Г. Современная поли-
тика кредитования в сфере АПК // Известия
Великолукской ГСХА.- 2018.-№1.-С. 38-43.

9 Қазақстан Республикасының агроөнер-
кәсіптік кешенін дамытудың 2017-2021 жыл-
дарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2016
жылғы 29 желтоқсандағы № 894 қаулысы.-
Астана, 2016.- 217 б.

10 ҚР премьер-министрінің ресми сайты
[Электрондық ресурс].- 2018. - URL: <http://https://primeminister.kz/> (қаралған күні: 28.
12.2018).